

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Juli 2007

NY ØKONOMISK VERDENSORDNING

Prisstabilisering av råvarer var tidens løsen på fattigdomsproblemet tidlig på 1970-tallet. Å trekke frem forhold som viste at så neppe var tilfellet, var å be om bråk. Å tro at vi kan hjelpe dem, bærer galt av sted. Det er avhengigheten av hjelp utenfra man må komme bort fra. Klare seg sjæl. Middelet, at rike land skal gi 0,7 prosent av bruttonasjonalinntekt til fattige land, blir forvekslet med målet – bærekraftig vekst.

Dagens u-hjelp fungerer ikke. Bedre blir det ikke av at alle som lever høyt på den, hyler enda høyere hver gang dette faktum trekkes frem. Man må gå nye veier for å skape varig vekst i fattige land. En viktig premis for slik vekst er egne penger basert på egen innsats. Da fremstår midlertidig innvandring av arbeidskraft som en vei å gå. Eller i hvert fall noe å vurdere nærmere.

Tidlig på 1970-tallet var alle progressive og velvillige krefter opptatt av en Ny Økonomisk Verdensordning, eller NØV, som vi den gang sa. Målet var å løfte fattige mennesker i fattige land ut av fattigdommen. Et hovedelement her var stabilisering av råvarepriser. Ettersom u-land i stor grad produserer og selger råvarer, vil en stabilisering av prisene her være et viktig element i strategien for bekjempelse av fattigdom og for en mer rettferdig verden. Når kaffedyrkere i Brasil og Colombia vet hvilken pris de har å holde seg til, blir det lettere å planlegge og å produsere kaffen. På samme måte for kakaodyrkeren i Ghana og bomullsprodusenten i India.

Prisstabilisering – enklere sagt enn gjort

Prisstabilisering, kombinert med klarering av markeder, fordrer såkalte "buffer stocks" av den aktuelle råvaren: Om salget (til den gitte og faste prisen) er mindre enn produksjonen, må det finnes institusjoner som kjøper opp overskuddsproduksjonen for lager, med sikte på senere salg. Ellers vil markedsprisene falle. Om etterspørselen i markedet skulle overstige tilbudet, må det finnes lagre å trekke på. Ellers vil prisene tvinges i været.

En vellykket stabilisering av råvarepriser krever at man gjetter nogenlunde riktig på den langsiktige likevektsprisen. Det er ikke enkelt. Om man bommer kraftig, vil enten lagrene tømmes (prisen er satt for lavt) eller akkumuleres utover det rimelige (prisen er satt for høyt). Et system for revurdering av den faste prisen er nødvendig. Prisen blir således ikke så fast likevel.

Er stabilisering av råvarepriser egentlig et egnet virkemiddel i kampen mot fattigdom? Nettopp dette spørsmålet stilte jeg meg tidlig på 1970-tallet. I noen enkle arbeider viste jeg at dersom råvareprisene svinger med vær og vind, vil en prisstabilisering medføre større variasjoner i inntekt for produsenten. Poenget er enkelt. Med dårlig vær og liten produksjon blir prisene høye. En del av det bonden taper på kvantum vinner han igjen på pris. Med godt vær og stor produksjon blir prisene lavere. Man får ikke i pose og sekk.

Videre var det enkelt å vise at med prisstabilisering under skiftende vær- og produksjonsforhold, blir de samlede inntektene til bonden, over gode og dårlig år, mindre enn om prisene bestemmes fritt i markedet.

Hvordan ble disse enkle resonnementene mottatt? Nærmest med avsky. Her kom det en økonom som trakk i tvil fortrefeligheten av et tiltak hele Det Kongelige Norske Utenriksdepartement hadde gått inn for, i samråd med tilsvarende Europa rundt, kronet med UNCTADs velsignelse (der UNCTAD står for United Nations Conference on Trade and Development). Jeg kunne umulig være tilhenger av tiltak som kom fattige mennesker til gode. Egoistisk lakei for det kapitalistiske system.

Men stopp en hal. Hvem tok forslaget på alvor? Jeg gjorde det. Brukte tid og krefter på å sette meg inn i hvordan det kunne tenkes å virke. I tillegg til de praktiske problemene med "buffer stocks" etc., ville stabilisering av råvarepriser kunne føre både til større variasjoner i inntektene og alt i alt til lavere samlede inntekter for fattige bønder i u-land enn om markedet fikk råde grunnen.

Opplegget for og relevansen av min analyse kunne man selvsagt diskutere. Men det gjorde man ikke. Nei, om noen er så frekk å hevde at markedet er bedre egnet til å ordne opp enn velmenende politikere og byråkrater som har gjort u-hjelp til sin flaggsak, bør man på pukkelen få. Fremdeles ligger det i ryggmargen på mange av de maktglade at markeder er noe umoralsk noe. Planlegging derimot er bra.

Her er det viktig å minne om at bruk av markeder ikke er noe mål i seg selv. Det er et spørsmål om hensiktsmessighet. Og er det noe vi har lært i denne globaliseringens tidsalder, godt anført av Kina, så er det markedets fortrefelighet fremfor planleggerens, i de fleste sammenhenger.

Den gang som nå, når temaet fattigdomsbekjempelse kommer på dagsorden, tar makteliten i Norge mannen snarere enn ballen. Likevel, jeg drister meg utpå igjen.

Er målet middelet?

I Aftenposten mandag 2. juli peker vår statsminister på at " ... vi kan gjøre enkle grep for å oppnå veldig viktige resultater". Det er sikkert riktig at vaksiner og enkle helsestasjoner vil kunne bety mye for mange mennesker mange steder. Men holdningen til Jens Stoltenberg, som avdekkes i det ene ordet *vi*, tror jeg ikke tjener den gode sak. Look to China. Det er avhengigheten av hjelp utenfra man må komme bort fra. Klare seg sjæl.

I samme avis leser vi følgende:

”Det største fattigdomsløftet har skjedd i Asia, i Kina, og kommer som et resultat av at kinesiske myndigheter selv har forbedret levevilkårene for millioner av mennesker. De landene som er avhengig av hjelp fra utlandet, spesielt sør for Sahara, er ikke i nærheten av de samme resultatene.”

Er det ikke en litt underlig tone i dette avsnittet? Nesten en fornærmelse at Kina *selv* har lykkes med å bedre levevilkårene for hundrevis av millioner, uten vår bistand? Nei, takke meg til landene sør for Sahara, som er avhengig av hjelp fra utlandet. Vår hjelp. Men hva er problemet? Avhengigheten fra utlandet, så klart. En strategi for økonomisk fremgang basert på andres penger lykkes sjelden.

Men nettopp en slik strategi, der *vi* hjelper *dem*, skaper store muligheter. Både for velvillig engasjement. Og for virksomhet der kroner i strie strømmer triller trofast ned i egne lommer. Planlegging, forstår du, må til. Det gir makt til den enkelte byråkrat. Og synlighet for politikerne. Det liker de. Resultatene derimot er, når det kommer til stykke, mindre interessante. Hadde så vært tilfelle burde norsk u-hjelp studert kinesiske erfaringer.

”Målet helliger middelet”, er en holdning vi liker dårlig. Hva med holdningen ”Målet er middelet”? Når utviklingsminister Erik Solheim hisser seg opp over at u-hjelp fra rike land ikke ser ut til å nå opp til målet om 0,7 prosent av bruttonasjonalinntekten innen 2015, er ikke det å utrope middelet til målet? Se på Kina. Eller på Taiwan. Eller på Thailand. Eller på Sør-Korea. Økonomisk vekst med minimal bistand. Det må da være langt å foretrekke?

Nødhjelp og lignende er ikke hva jeg her snakker om. Det må vi alltid stå parat til å yte. Videre har vi det så godt her i landet at om det tjente det godes hensikt kunne vi for min del gjerne gi bort hele Oljefondet. Pengene på dette fondet er naturens gave til Norge. Som jeg synes vi ikke har noen grunn til ikke å dele med andre.

Fokus i dette Månedsbrevet er på hva som skal til for å skape varig og bærekraftig økonomisk fremgang i fattige land. Og i denne sammenheng må vi konstatere at dagens modeller for u-hjelp ikke gir de ønskede resultater. Andres penger kan ikke gjøre jobben.¹

Midlertidig arbeidsinnvandring – noe å tenke på?

Hvis andres penger ikke gjør jobben, hvordan da få tak i egne penger? Nyere forskning, som det heter, har i denne sammenheng trukket frem mulighetene som arbeidsinnvandring inviterer til.

Barrierer for flytting av mennesker mellom land har ikke blitt bygget ned i samme tempo som tollmurer er blitt revet, og hindringer for flytting av kapital mellom land er blitt tatt bort. En konsekvens av sterkere begrensninger på arbeidskraftens bevegelse er at prisforskjeller over land er enormt mye større for arbeidskraft enn for varer og kapital. Samme type arbeidskraft betales fort vekk ti-tolv ganger så meget i rike land som i fattige land.²

Ut fra rene effektivitetsbetraktninger er det mer å hente ved økonomisk integrasjon dess større de initielle prisforskjellene er. Om en meter tøy koster ti liter vin i England, men bare én liter

¹ For mer herom se min artikkel ”Andres penger” i *Internasjonal Politikk*, desember 2005. Her er linken: <http://home.bi.no/fag87025/pdf/2005.andres.penger.pdf>

² Se Freeman, R. B. (2006), ”People flows in globalization”, *Journal of Economic Perspectives*, side 145—170

vin i Portugal, har begge land stor nytte av internasjonalt varebytte og spesialisering i produksjonen. Når det nå er slik at forskjeller i priser på arbeidskraft til de grader overskygger andre prisforskjeller, betyr det store gevinster i samlet produksjon om man åpnet opp for fri vandring av folk mellom land. Hvorfor ikke da lempe på reglene og gjøre det lettere for folk å flytte fra fattige til rike land?

Professor Dani Rodrik ved Harvard University har pekt på at om man satset på midlertidig innvandring, dvs. gav oppholds- og arbeidstillatelse for bare tre til fem år, ville innvandring være mer akseptabelt for mottakerlandene.³ Arbeiderne kommer stort sett alene. De reiser hjem før de blir pensjonister.

Men også for innvandrernes hjemland mener Rodrik at en slik modell har noe for seg: Initiativrike arbeidstakere får impulser og læring i et annet miljø. Som de tar med seg hjem. For å sikre at de reiser tilbake til hjemlandet antyder professoren at man kunne holde igjen en viss prosent av lønnen. Som den enkelte fikk utbetalt ved returen. Da vil arbeidstakeren ikke bare ha med seg ny humankapital hjem, med også finansielle ressurser av et visst omfang.

En annen fordel ved å legge til rette for gjestearbeidere fra fattige til rike land er den økte pengestrømmen som da vil gå motsatt vei. Man sender penger hjem. Disse midlene har en annen karakter enn u-hjelp. Det er penger tjent i sitt ansikts sved. Sannsynligheten for at de blir sløst bort eller forsvinner i feil lommer, som så ofte skjer med u-hjelpsmidler, er således langt mindre.

Sammenfatningsvis må vi konstatere at dagens u-hjelp ikke fungerer. Bedre blir det ikke av at alle som lever høyt på den, hylar enda høyere hver gang dette faktum trekkes frem. Man må gå nye veier for å skape varig vekst i fattige land. En viktig premiss for slik vekst er egne penger basert på egen innsats. Da fremstår midlertidig innvandring av arbeidskraft som en vei å gå. Eller i hvert fall noe å vurdere nærmere. Bemerkt i denne sammenheng at det primære poenget her ikke er Norges behov for arbeidskraft. Men denne arbeidskraftens behov for å tjene sine egne penger og å utvikle nye og nyttige kunnskaper og ferdigheter.

4. juli 2007

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>

³ Se Rodrik, D. (2005), "Feasible globalization", Weinstein, M. M. (red.), *Globalization What's new?*, Columbia University Press, New York